

મનોવલણ માપન :

આંતરિક બાબત હોવાથી માપન કરવું મુશ્કેલ - છતાય પદ્ધતિઓ દ્વારા માપન શક્ય - મનોવલણની દિશા અને માત્રા (તીવ્રતા) જાણી શકાય છે. ત્રણ પદ્ધતિઓ (તુલાઓ) છે

- (૧) Thurstone ની પદ્ધતિ
- (૨) Likert ની પદ્ધતિ
- (૩) Bogards ની પદ્ધતિ

(૧) Thurstone ની પદ્ધતિ :

ખુબ જાણીતી છે - સમાન અંતર ધરાવતી તુલા ગણવામાં આવે છે. - યુદ્ધ, હબસીઓ અને સંતતિ નિયમન અંગેના મનોવલણો માપવા આ તુલાનો ઉપયોગ તેને કાર્યો હતો.

અહીં 25 થી 30 વાક્યો કે વિધાનો હોય છે. - જેનું મનોવલણ માપવાનું હોય તેને આ યાદી આપવાની હોય છે. - જે વિધાન સાથે વ્યક્તિ સંમત હોય તેની સામે તેણે ખરાનું નિશાન કરવાનું - જેના પ્રત્યે અસંમત હોય તો ખોટાનું ચિન્હ કરવું - સંમતિવાળા વિધાનોની સરેરાશ કાઢવામાં આવે છે - તેના આધારે વ્યક્તિનું સાનુકુળ કે પ્રતિકુળ મનોવલણ છે તે શોધી કાઢવામાં આવે છે - આવી સરેરાશ વધુમાં વધુ ૧૧ હોઈ શકે - આનાથી ઓછી આવે તો વ્યક્તિનું મનોવલણ પ્રતિકુળ ગણવામાં આવે છે.

ફાયદાઓ :

આવા સ્કેલ વિશ્વાસપાત્ર હોય છે. તથા તેની વિધિ સરળ અને સગવડ ભરેલી હોય છે - આના વડે સૂચકાંક નક્કી થાય છે. - તેના દ્વારા વ્યક્તિ સાનુકુળ છે કે પ્રતિકુળ એ નક્કી થાય છે.

ગેરફાયદા :

ભેદમુલક વાક્યો શોધવા મુશ્કેલ છે. – સમય વધુ લાગે છે – ખર્ચ પણ વધુ થાય છે. – વિધિ લાંબી છે – નિર્ણાયકો વધુ માગી લે છે

લિકર્ટની મનોવલણ માપનની પધ્ધતિ :

થસ્ટોરનની પ્રયુક્તિની મર્યાદાઓ દુર કરવા માટે લીકર્ટે મનોવલણ માપની તુલા વિકસાવી. – મનોવૈજ્ઞાનિકો આ સ્કેલને વધુ સરળ ગણે – સમય અને ખર્ચ ઓછો – વધુ સગવડ ભરેલી –

સોપાનો :

(૧) જે વિષયનો સ્કેલ બનાવવાનો હોય તેને લગતા કેટલાક વિધાનો તૈયાર - આ વિધાનોમાં સાનુકુળ મનોવલણો અને પ્રતિકુળ મનોવલણો રહેલા હોય છે – દરેક વિધાનની સામે ૫ બિંદુની ઉત્તર શ્રેણી તૈયાર કરવામાં આવે છે – જેમ કે, પૂર્ણ રીતે સંમત, સંમત, અનિશ્ચિત, અસંમત, સપૂર્ણ રીતે અસંમત.

(૨) જેના મનોવલણ માપવાના હોય તેને આ વિધાનોની યાદી આપવામાં આવે છે. – તેણે આ પાંચ ઉત્તરોમાંથી એક ઉત્તરની પસંદગી કરવાની હોય છે.

(૩) પ્રયોજ્ય એ આપેલી પ્રતિક્રિયાને પ્રાપ્તાંક આપવામાં આવે છે. – દરેક વિધાનોના ઉત્તર દ્વારા પોતાની પસંદગી દર્શાવે છે. – અને તે પ્રમાણે તેને ૫, ૪, ૩, ૨, ૧, પ્રાપ્તાંક આપવામાં આવે છે. – કુલ પ્રાપ્તાંક શોધીને સાનુકુળ કે પ્રતિકુળ મનોવલણ નક્કી થઈ શકે છે.

(૪) આ સોપાન માં વિગત વિશ્લેષણ કરવામાં આવે છે. – એટલે કે કયા વિધાનને તુલામાં રાખવા અને કયા વિધાનને તુલામાંથી દુર કરવા એ નક્કી કરવામાં આવે છે.

(૫) વિગત વિશ્લેષણ કર્યા પછી લીકર્ટના સ્કેલના વિધાનોની અંતિમ યાદી તૈયાર કરવામાં આવે છે. – તેના સ્કેલની સંખ્યા 20 જેટલી હોય છે. – વ્યક્તિની પ્રતિક્રિયાઓ પરથી તેનો કુલ પ્રાપ્તાંક શોધી કાઢવામાં આવે છે. – તેના આધારે પ્રયોજ્યના તે વિષયના સાનુકુળ અને પ્રતિકુળ મનોવલણો શોધી શકાય છે.

ફાયદાઓ :

(૧) અહીં વિગત વિશ્લેષણથી ભેદમુલક વિધાનો જાણી શકાય છે. આવી સગવડતા thurstone માં નથી.

(૨) અહીં નિર્ણાયકો ને બદલે પ્રયોજ્યોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. તેથી અંતિમ પસંદગી પર નિર્ણાયકોના અંગત મનોવલણોની અસર પડતી નથી.

(૩) અહીં સમય અને ખર્ચ ઓછો થાય છે.

(૪) અહીં લચીકતા વધુ – એટલે કે સંશોધકો પોતાની ઈચ્છા મુજબ વધારો કે ઘટાડો કરી શકે છે.

ગેરફાયદાઓ :

(૧) અહીં અધિક અને નિમ્ન પ્રાપ્તાંક ને આધારે સાનુકુળ અને પ્રતિકુળ મનોવલણો નક્કી કરાય છે. – પણ વચ્ચેના પ્રાપ્તાંકો વિષે કશું કહેવામાં આવ્યું નથી.

(૨) અહીં પ્રયોજ્ય સાચને બદલે સારું વલણ દર્શાવી શકે છે.

(૩) મનોવલણની દિશાનો ખ્યાલ આવે છે પણ માત્રાનો ખ્યાલ નથી આવતો.

(૪) આ વિધિમાં પ્રયોજ્યો એ પસંદગી દર્શાવવાની હોય છે જે વૈજ્ઞાનિક ના હોય એવું બને.

આ પદ્ધતિ સમય, ખર્ચ અને સગવડતાભરી હોવાથી વધુ લોકપ્રિય છે.